

EGY KERESZTÚRI BÜNTETÉS 1781-BŐL

Keresztúr város bíraskodásának legfontosabb dokumentumai, a város törvénykezési jegyzőkönyvei a Székely Nemzeti Múzeum gyűjteményéből kerültek át a sepsiszentgyörgyi levéltárhoz. A gyűjtés dr. Nagy Jenő csíkszentmártoni jegyző érdeme volt, aki a Székely Nemzeti Múzeum alnöke és egyben egyik legfontosabb mecénása, és a 20. század eleji Székelyföld egyik legjelentősebb gyűjtője volt. Csíkszentmártoni lakóházában¹ Erdély egyik nagyhírű gyűjteményét teremtette meg, amelyben roppant gazdag levéltári kollekción kívül értékes képzőművészeti és történelmi tárgyak is helyet kaptak.

A gyűjtemény nem tartalmazza Székelykeresztúr és Keresztúr-fiúszék bíraskodási jegyzőkönyveinek teljes állományát. Imreh István például a Matskási család levéltári állományában fennmaradt, 1823-ban végrehajtott cirkálási jegyzőkönyv adatait elemezte egy kitűnő tanulmányban.²

A roppant gazdag székelykeresztúri törvénykezési jegyzőkönyvállományból csupán egyetlen per vádjait és a vádló által ajánlott büntetési eljárásokat kívánom kiemelni, és ezen keresztül próbálok e városi törvénykezés jellegzetes büntetési szokásait összegezni.

A fiú- és kerületi, valamint a városi törvényszékek működésének rendjéről több adatunk van. E székek minden 15 napon székülést tartottak, innen származott *quindenális fórum* elnevezésük. A törvényszékek a 18. század végén a székek első tisztjeinek az irányítása, elnöklése alatt működtek. Míg a megyei fő törvényszékeken 12 ember bíraskodott, a fiúszékek törvényszékeire a „jó lelkiismeretű” lakók

közül 7 embert kellett a peres ügyek elbírálására kiválasztani, akik a vidék általános szokása szerint megállapított napidíjak ellenében ítélkeztek az „elgyes”, többnyire száz forintot nem meghaladó ügyek büntetéséről.³

A székely bíraskodás több, magyarországi vagy erdélyi törvénykönyvre alapozott. A legnagyobb ismertségre a Werbőczy István 1514-ben megjelent Hármaskönyve tett szert. Ezen kívül az 1653-ban megjelent *Approbatae Constitutiók* és az ezt kiegészítő 1669-es *Compilatae Constitutiók* rendelkezéseit, valamint a Mária Terézia és II. József uralkodása alatt hozott úgynevezett *Novellaris Artikulusok*at is figyelembe kellett venniük a bírának. A székelységnek ugyanakkor saját belső törvényei is voltak, amelyeket az egész Székelyföldön ismertek és alkalmaztak. Leginkább az 1555-ös udvarhelyi artikulusokra hivatkoztak a fennmaradt törvényszéki irategyüttesek, mivel az ebben foglalt 22 „punctum” a székely jog alapja volt.⁴ Amint az idézett pereset hivatkozási rendjéből is kiolvashatjuk, a bírák a város külön törvényeire is figyeltek az ügyek elbírálásának előkészítésénél.

Amennyiben Erdély törvényeit áttekintjük, látható, hogy a csapodárság, vagy az ennél súlyosabb vétkeknek számító paráznság ellen többnyire nagyon erős kézzel léptek fel mindenkor. Elkülönítették a „nős paráznát” és a „nőtlen”-t. Míg a házassági kötelékben létező paráználkodót az *Approbatae Constitutiók* halállal büntették, a házasságon kívül élők számára a nyilvános megvesszőzést, az egyházi bocsánatkérést (eklézsiakövetést) és a vétkes társsal való összeházasodást rendelték el.⁵

1. Nagy Jenő lakóháza ma is megvan, jelenleg gyermekotthon működik benne, és a Gyermekmentő szolgálat székháza-ként is szolgál.

2. IMREH István 1987, 248–267.

3. KOLOSVÁRI Sándor – ÓVÁRI Kelemen 1900, 589–591.

4. Az udvarhelyi artikulusokat több könyvben is leközölték. Lásd KÁLLAY Ferenc 1829, 183–186, vagy LÖTSEI SPIELBERG László 1837, 17–20.

5. *Appr. Const. P. III. t. XLVII. A. XXI.*

A városi törvényszékek általában túl enyhének érezték azt, hogy csupán megvesszőzéssel büntessék a „nőtlen”, vagyis házastárs nélküli nemi szabadosság alatt lévő nőket. Kolozsvár tanácsi jegyzőkönyveiben több parázna elleni büntetést soroltak fel. 1597-ben egy asszonyt „az fajtalan, gonosz életért” a pellengér alatti megvesszőzéssel és az városról való kiűzéssel büntettek, megszabva, hogy „soha penig többé az városon magát ne találtassa, mert ha itt tapasztaltatik, zsákba bütassék és az vízbe ölettesék minden törvény nélkül.”⁶ Ugyanezen városban 1631-ben szalmakoszorút helyeztek a bűnös asszony fejére, és cigányokkal kísértették ki a városból.⁷ Torda városban a megcsapattatás és a halálbüntetés közt oszcilláltak a bírói döntések.⁸ Keresztúr-szék törvénykezésében Imreh István a megcsapatással való büntetést és a kiűzetéssel való fenyegetőzést találta meg.⁹

1781-es perünkben az ítélet alá bocsátott „divortia” Fodor Sára esetében a bűnösség jeleit a napjaink megítélése szerint már megmosolyogjuk. Az asszony szabados életének egyik jele az volt, hogy tekergett, minden különösebb ok nélkül hol Marosvásárhelyen, hol a különböző sokadalmakban tűnt fel. A nemi szabadosság bizonyítására elegendő volt az, hogy sötétben ült egy szobában egy férfival, vagy éppen bezárta maga mögött az ajtót. Bár általában a paráznaságot hét tanúval kellett bizonyítani, nincs tudomásunk arról, hogy a Fodor Sára bűnösségét sok ember bizonyította volna. De az ítéletre esetünkben nem is várták a tanúk hosszú sorát, mert azt „az Incta maga sem tagadhattja” – mondta a vádló.

A keresztúri büneset tárgyalása folytán a leginkább a büntetés összetettsége döbent meg a mai olvasót. A bűnös asszony büntetéséül nem pusztán a nyilvános megvesszőzést ajánlotta az ügyész, hanem többértű megszégyenítésnek vetette alá.

Különösen érdekes az, hogy az asszonyt hegedűbe szegezve kísérték a város piacára. A korabeli erdélyi bíráskodásban visszatérő motívum volt az,

hogy a bűnre utaló szimbólummal együtt kísérték a bűnöst a megszégyenítő büntetések helyszínére. A városon való végigvezetés során a bűnösnek a csúfolódó megjegyzéseket, kövel való dobálásokat, feléje irányuló köpködéseket is el kellett tűrnie. A keresztúri elvált asszonyra nem szalmakoszorút helyeztek, amint azt az ismertetett kolozsvári példákban láttuk, hanem a könnyelműség, a dologkerülés, a mulatozás szimbólumát, a hegedűt kellett magával vinnie. A büntetőhelyre vezető útjában tehát a város lakossága különösebb szóbeli kommunikáció nélkül is dekódolhatta, hogy milyen vétekben találták az asszonyt.

A deresbe szegzés azt jelezte, hogy a megszégyenítés nem fejeződött be a piacon való nyilvános veréssel, hanem hosszabb időn át közszemlére állították a bűnöst, hogy mindenki megnézhesse, kicsúfolhassa. Nem volt véletlen az időpont megválasztása sem: a vásár idején, a legnagyobb ember-sűrűség közepette került sor a büntetés végrehajtására.

Az eklézsia megkövetése a vétkes nyilvános bűnvallását jelentette. Általában a bűn nagyságától tették függővé, hogy hétköznapi vagy vasárnap, reggeli vagy esti, esetleg főmise / istentisztelet ideje alatt, és egész gyülekezet vagy pedig csupán a konzisztorium előtt vallja meg bűnét és kér nyilvánosan bocsánatot a botránkoztatásért a bűnös. Amennyiben a nyilvános bocsánatkérésnek, reconciliationnak nem vetette volna alá magát, a templomszolgának kellett felügyelnie, nehogy átlépje a templom küszöbét a bűnös, ebben az esetben az egyházból való nyilvános kizárást is el kellett viselnie.

A városból való kiűzés az isteni ítélettől való félelem jele volt. A helység határain belül megtűrt bűnös miatt a kollektív tudat szerint az Isten az egész közösséget büntethette, ezt viszont meg kellett valahogy akadályozni.

Az összetett büntetés és a városról való végleges kiűzés olyan üzenet volt a városlakók részére, amely mindenképpen gátat szabott a paráznaság bűne széleskörű terjedésének. A büntetés az „elrettetés színháza” volt, amely alapján a keresztúri

6. KISS András 1998, 68.

7. Uő, uott, 70–71.

8. DÁNÉ Veronka 2006, 164–165.

9. IMREH István 1987, 265.

lakosság dekódolhatta, nem érdemes vétkeznie. A büntetés, mint nonverbális kommunikációs eljárás, hozzájárult a Keresztúr mezőváros erkölcsi rendjének tudatosításához. Úgy tűnik, a paráznaság ebben a rendszerben olyan veszélyes bűnnek számított, amelyet a tulajdon elleni vétkeknél, lopásoknál, hűtlen elhagyásoknál is veszélyesebbnek tartottak.

Fodor Sára 1781-es büntetése talán azért is volt a legdurvább büntetések egyike, mert az aszszony kisebb lopásokba is belekeveredett. Így személyében nem az esendő asszonyt, hanem a *bűnt* érezték megjeleneni.

Az elemzett eset megítélése azt jelzi számunkra, hogy az erdélyi törvény csupán kiindulópont volt a városi bíraskodás rendszerében. A bűn elleni fellépést a bírák értékítéletére bízták, így minden büntetési eljárás egyben a bíróság erkölcsi rendjének a kivételéseként értelmezhető. Az ítélembizottság pedig nem pusztán a bűn súlyosságát mérlegelte egy-egy büntetési aktus folyamán, hanem az ennek a közösségre mért hatását is. Láthattuk az Imreh István tanulmányának idézett esetéből, hogy a keresztúr fiúszéki bíraskodás korábbi eseteiben a bírák megelégedtek a parázna megvesszőzésével és a kiűzetésével. Az 1781-es büntetés súlyosbítása talán annak lehetett a jele, hogy a nemi erkölcsök szabadosabbá válása az erkölcsi rendszer teljes devalválódásával fenyegette a keresztúriakat. A keménykezű büntetés azt az üzenetet közvetítette a mezőváros lakossága számára, hogy a fennálló értékrendet akár terror révén is meg kívánja védeni a helység elöljárósága.

Függelék¹⁰

Certificáltattam az Inctát evincálni in Anno praesenti 1781 Die vero 3tia Mensis 7bris¹¹ Ns. Székelly Keresztur Városi Substituus Biro Nagj Páll Uram Petsetinek erejével, ezen ns. Székelly Keresztur Várossa Praetoralis Házához, az neveztem város Privilegiumos törvényes székire törvénjre

10. Az elemzett és idézett per forrása: Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár, 27-es fond: Nagy Jenő kollekción, 22-es dosszié (Keresztúr város törvénykezési jegyzőkönyvei 1773–1783, 60r–60v.

11. Septembris.

első törvényes szék napjára ad diem 8vum A(nno) Die(bus) illius Certificationis Computando juxta modum et Processum ex ordinem alias in Casis Similibus observari solitum. Illyen okon mint hogj vádoltatot énnékem az Incta azzal hogj ennek előtte circiter két esztendőkkel Ns. Maros Széken Maros Vásárhelyen egj Bojri nevezetü ember házánál számtalan latrokkal igen nagj és temérdek njilván valo paráznaságot vitt végben, ugj járván rea az Latrok mint az Koslato Kutjára, feles pénztis gyűjtven akkor az Latroktol ezen gonosz tselekedeteivel, ennek felette az várasunk conscriptioja ellen régtől fogva feles törvéntelen gjanos és fajtalan társaságokat is tartott, várasunk szörnju nagj botránkozására és kárára, számos izben külömb külömb időkben, signanter az közelebb el mult Kühalmi Jakab napi sokadalomkor Fartzádi Veres Jánossal egj szálláson lévén, annak az Feleségit onnat el tudták és egész éjjel ott fajtalankodot, meg ugjan ez előtt egj néhány hetekkel az Actionáltam városban az Tks. Désfalvi Pataki László Úr Nagj Joseph és az város közönséges Sikátora vicinussában lévő Fogadoja Háza kamrájában ugjan azon Veres Jánossal bé rekeszketet gonosz végre fajtalankodni, az reteszt magokra vettven az kortsomárosnéval sok izben oda kerittette magát gonosz végre, ugj mint 1ma 8bris Anni Praesenti 1781 egj Fiatfalvi Máté Samuel nevezetü Fazakassal noctis in silentio suspecta jurae nagj törvéntelen társaságot tartott, az Attja fia Gjorgj Keresztur városi lako Házában minden gjertja és tüz világ nélkült, melly háznakis vicinussa ab una Biro Gjörgj, ab altera Kováts János privilegiumos lako házok, ugj egjéb időkbennis és helyyeken ezen haesitáltam Fazakassal és másokkalis sok törvéntelen társaságot tartott, ennek felette az közeleb el mult Székelly Keresztur városi Tavasz Sokadalomkor az Vén Görögné tjukját el segítven lopni az Fogadosné Deáki Ádámné Vas Kriskával fel vendégeskedte, ugj egjéb Emberek portékáját az az gjürüjit el Sikasztotta, tselekedeteit az Incta maga sem tagadhattja, de ha tagadnais data exmissione cum circumstantiis Congruis comprobálni kész lészek, Comprobálván meg kívánom a jure:

1mo. Ad Mentem Approb. Constit. Part 3tia Tit. 47. Nro Art. 21mo ugj az Eő Felsőge recentem ki adott kegyelmes Commissioja szerint hogj az Actionáltam paráznságájért egj águ korbátstsal érdeme szerént az Váras piattzán meg veretessék és azon helyre hegedübe szegezve kisirtessék és ottan deresbe szegeztessék és Ecclesiátis reconcilialjon s az városrollis extermináltassék.

2do. Ugjan az Actionáltam fajtalan törvéntelen társalkodásijért pedig az Város Constitutioja szerint keménjen meg büntetessék, mint hogj az Felsőges Királlyi Gubernium is tsak az Közlebb el mult 1780dik esztendőbenis szoros számot kéretett városunk(na)k akkori Magistratussától

az iránt, hogj Városunkban gjült minden gonosz itt leli kedvit minden veszetség mások botránkozttatására, mind ezek ellen pedig nagjon praevaricalt az Incta az Actionáltam gonosz gjülekezet és társaság tartásával.

3tio. Az Actionáltam Tjuk lopás és egjéb portékák el sikkasztásijért és felvendéglésért is az mentem Approbatae Const. Part 3tia Titt 47mo Art. 2do a miképen a Törvény hozza hogj meg büntetődgjék meg kívánom cum refusione expensar(um) et fatigior(um) az mikről illik jurálnomis s salvum legem cum verbis protestatur plura.

Irodalom

DÁNÉ Veronka

2006 „Az önagsága széki így deliberála.” *Torda vármegye fejedelemségkori bírósági gyakorlata*. Debrecen–Kolozsvár, az Erdélyi Múzeum-Egyesület és a Debreceni Egyetem Történelmi Intézete kiadványa.

IMREH István

1987 Ősök és erkölcsök Keresztúr-fíuszékben. In: *Székelyek a múltó idóben*. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 248–267.

KÁLLAY Ferenc

1829 *Historiai értekezés a nemes székely nemzet eredetéről, hadi és polgári intézeteiről a régi idóben*. Nagyenyed, Ref. Kollégjom kiadása.

KISS András (Szerk.)

1998 *Boszorkányok, kuruzslók, szalmakoszorús paráznák*. Bukarest–Kolozsvár, Kriterion Könyvkiadó.

KOLOSVÁRI Sándor, Dr. – ÓVÁRI Kelemen, Dr. (szerk):

1900 *1540–1848. évi erdélyi törvények*. Budapest, Franklin Társulat – Révai Testvérek.

LÓTSEY SPIELEMBERG László

1837 *A' nemes székely Nemzetnek jussait világosító némely darab Levelek, többek által magyar nyelvre fordítva, némelyek pedig eredetileg Magyar nyelven*. Marosvásárhely, Ref. Kollégjom Betüivel.

O pedeapsă din Cristuru-Secuiesc din 1781

(Rezumat)

Documentele de justiție cele mai importante ai orașului Cristuru-Secuiesc, procesele-verbale de legislație, au ajuns în Arhiva de Stat din Sf. Gheorghe din posesia Muzeului Național Secuiesc. Colecția acestora a fost meritul notarului dr. Nagy Jenő din Sânmartin Ciuc, care a fost vicepreședintele și unul dintre ocrotitorii cei mai de seamă ai Muzeului Național Secuiesc și colecționar semnificativ din Ținutul Secuilor din începutul secolului 20.

Din colecția foarte bogată a proceselor-verbale de legislație, acest studiu analizează acuzațiile și procedurile de pedeapsă propuse de către acuzator ale unui singur proces, care a avut loc în Cristuru-Secuiesc în 1781. Este vorba despre un caz moral al inculpatei Fodor Sára. Vinovăția femeii este dovedită în fața judecătorilor care propun pedepse dure, deoarece inculpata a mai avut cazuri cu justiția.

Acest exemplu ne dovedește că legislația din Transilvania a fost numai un punct de plecare în sistemul de justiție al orașului, acțiunea împotriva oricărei încălcări a legii fiind lăsată la prestigiul judecătorilor, în așa fel reflectând ordinea morală a acestora. Prin exemplul prezentat, studiul încearcă să facă sinteza obiceiurilor de pedeapsă caracteristici legislației din epocă a orașului.

A punishment from Székelykeresztúr from 1781

(Abstract)

The most important juridical documents and minute-books of the town Székelykeresztúr from the Székely National Museum got in the possession of the Archives from Sepsiszentgyörgy. The collection is the merit of Dr. Jenő Nagy parish clerk from Csíkszentmárton who was the vice-president and at the same time one of the most important helper of the Székely National Museum and a remarkable collector in Székelyland at the beginning of the 20th century.

From the rich collection of the juridical documents this study analyses the accusations and punishment procedures of only one cause that happened at Székelykeresztúr in 1781: the moral cause of Sára Fodor. The woman's guilt was proved in front of the judges who suggested sever punishment because she had been previously convicted.

This example proves that the Transylvanian legislation was only a starting point in the city legislation system. They let every cause on the judges' authority, in this way reflecting their moral orders. Within this example the study gives a review of the punishment customs that characterize the town legislation in this period.

